

Zausznice we wczesnym i starszym okresie epoki brązu na ziemiach polskich

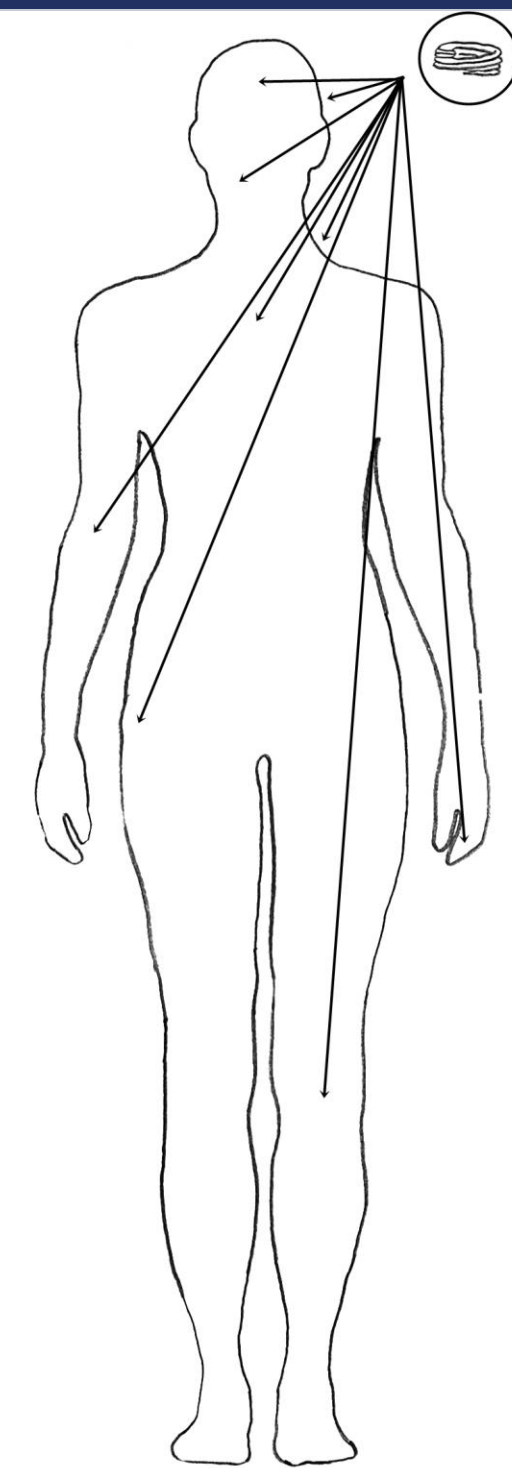
3. Konferencja Wydziału Archeologii UW „Przeszłość ma przyszłość! / The Past Has a Future!”

Karolina Rataj

Wydział Archeologii UW, SDNH UW, k.rataj@uw.edu.pl

Zausznice należą do jednej z popularniejszych kategorii ozdób stosowanej przez społeczność I i II OEB na ziemiach polskich. Były to ozdoby głowy, włosów, uszu w formie kótek, jedno bądź wielozwojowych, wykonanych z drutu lub taśmy, których średnica sięgała nawet 7 cm. Różne kultury, na różnym obszarze, stosowały rozmaite odmiany takich ozdób. Z jednej strony pojawiają się formy uniwersalne, o rozległym zasięgu występowania, z drugiej zaś typy charakterystyczne dla konkretnych obszarów czy danej kultury.

Jednak czy stosowany termin „zausznica” rzeczywiście jest adekwatny do ich funkcji i sposobu noszenia? Termin ten kojarzy się i sugeruje ozdobę noszoną za uchem, na nim, bądź w nim, co nie zawsze znajduje potwierdzenie w materiale archeologicznym. Stosunkowo często znajdowane były na skroniach, w okolicach czoła, nawet po kilka sztuk, co skłaniałoby do interpretowania ich jako zawieszki skroniowe naszywane na opaski, które wykonywane z materiałów organicznych nie zachowały się do naszych czasów (Ryc. 2; Tab. 3). Zatem być może należałoby „zausznice” przemianować na „zawieszki skroniowe”? Ale co w tedy z resztą tych egzemplarzy, które wystąpiły poniżej skroni, które rzeczywiście mogły być ozdobami uszu – zausznicami lub kolczykami, taka nazwa również nie byłaby adekwatna. Dodatkowo niektóre znajdowane są z tyłu czaszki – mogły być uchwytami – czymś w rodzaju spinki – do włosów, jeszcze inne w okolicach klatki piersiowej – częścią naszyjnika, a te przy przedramieniu, biodrze czy kolanie – aplikacją stroju (Ryc. 2). Wiadomo także, że takie kółka używano jako pierścionki – zachowało się kilka egzemplarzy nałożonych na paliczki (Ryc. 2). Były to zatem ozdoby uniwersalne o niezwykle szerokim spektrum zastosowania. Ciężko zatem znaleźć dla nich odpowiednią nazwę, jednak termin „zausznica” jest niewątpliwie zbyt wąski dla tej kategorii.

Ryc. 2 Miejsca występowania „zausznic” w grobie względem zmarłego.

W niektórych kulturach I i II OEB występują pewne formy tych ozdób, typowe właściwie tylko dla nich.

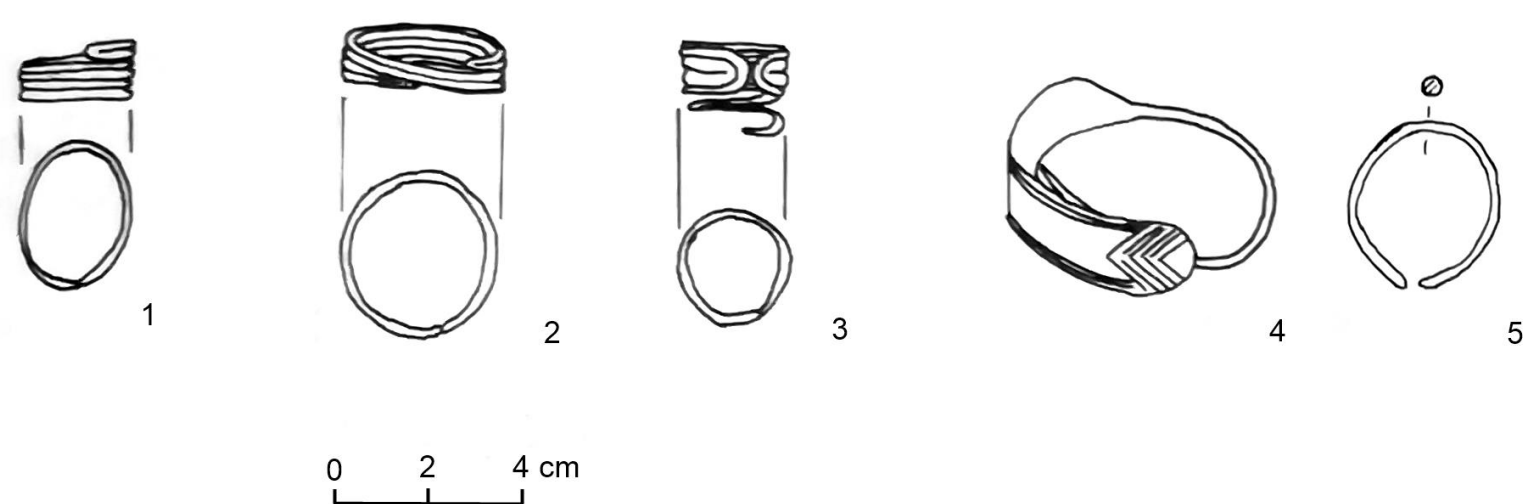
W kulturze mierzanowickiej są to zausznice w kształcie liścia wierzbowego (Ryc. 1, nr 4), charakterystyczne dla przykarpackiego kręgu episznurowego - ich najpełniejszą klasyfikacją dokonał J. Machnik bazując na podziale A. Toćika (Machnik 1982, s. 87-88). Łącznie w zespołach grobowych tej kultury wystąpiło ich 46 egzemplarzy. Dodatkowo jedna zausznica w kształcie liścia wierzbowego została odkryta w grobie kultury unietyckiej w Przecławicach – import (Lasak 1988, s. 15). Dla kultury strzyżowskiej charakterystyczne są zausznice o jednym końcu zwiniętym w spiralną tarczkę – łącznie 8 egzemplarzy z kontekstu grobowego. Podobnej formy ozdobę odkryto w grobie kultury trzcinieckiej.

Łącznie ze wspomnianych okresów z ziem polskich z zespołów grobowych pochodzą ponad 322 egzemplarze z różnych kultur (Tab. 1), zachowane w całości lub we fragmentach, w większości wykonane z miedzi lub brązu. Zdarzają się jednak również wykonane ze złota – 18 egzemplarzy, oraz ze srebra – 2 egzemplarze.

KULTURA	KM	KS	KU	KMo	KT
ZESPOŁY GROBOWE Z „ZAUSZNICAMI”	76	17	41	17	10
OGÓLNA LICZBA ZESPOŁÓW GROBOWYCH Z OZDOBAMI	325+	54+	106+	97+	45+

Tab. 1 Zestawienie liczby zespołów grobowych poszczególnych kultur I i II OEB, w których wystąpiły „zausznice” z ogólną liczbą zespołów grobowych, w których wystąpiły ozdoby. KM – kultura mierzanowicka, KS – kultura strzyżowska, KU – kultura unietycka, KMo – kultura mogiłowa (przedłużycza), KT – kultura trzciniecka.

Formy tych ozdób są dosyć mocno zróżnicowane. Zdecydowanie najczęściej występuje prostych kótek z drutu lub taśmy (Ryc. 1, nr 5), jedno- bądź niepełnozwojowych, o różnych typach zakończeń – stykających się, zachodzących na siebie, zastrzonych, tępych – oraz kółka spiralne o więcej niż jednym zwoju, niekiedy powrotnym, najczęściej w formie zamkniętego, rzadziej otwartego pierścienia (Ryc. 1, nr 1, 2, 3).

Ryc. 1 Niektóre formy „zausznic” występujące w I i II OEB (za Butent-Stefaniak 1997).

KULTURA	KM	KS	KU	KMo	KT	Inne
ŁĄCZNA LICZBA „ZAUSZNIC”	126+	42	88+	33	22+	11+

Tab. 2 Łączna liczba zausznic w poszczególnych kulturach I i II OEB. Inne – znaleziska z zespołów grobowych z Kujaw, z grupy nowocerkwiańskiej i grupy Dobre Miasto.

KULTURA	KM	KS	KU	KMo	KT	Inne
W OKOLICACH CZASZKI, ŻUCHWY, PRZY SKRONI	39	4	19	brak informacji	brak informacji	brak informacji
NA KLATCE PIERSIOWEJ, W OKOLICACH SZYI	7	2	1	brak informacji	brak informacji	brak informacji
PRZY KOŚCI RAMIENIOWEJ, PRZEDRAMIENIU, ŁOKCIU	5	–	–	brak informacji	brak informacji	brak informacji
PRZY BIODRZE, NODZE, KOLANIE	6	–	–	brak informacji	brak informacji	brak informacji

Tab. 3 Zestawienie w ilu zespołach grobowych w danych kulturach „zausznice” wystąpiły konkretnym miejscu.

Temat ten, niezwykle szeroki, wciąż wymaga pogłębionych badań i stanowi zaledwie niewielki wycinek przygotowywanej przeze mnie pracy doktorskiej.

Bibliografia

- Butent-Stefaniak B., Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu, *Prace Komisji Archeologicznej* 12, 1997.
 Lasak I., Cmentarzysko ludności kultury unietyckiej w Przecławicach, *Studia Archeologiczne t. XVIII*, 1988.
 Machnik J., Uwagi o wyrobach metalowych z początków epoki brązu w południowo-zachodniej Polsce, *Pamiętnik Muzeum Miedzi t. I*, 1982.